

Lunds universitet
Centrum för teologi och religionsvetenskap

MRS 300
VT-2007
Handledare: Rouzbeh Parsi

Slut eller början?

- en studie av före detta soldaters reintegration i
i Sierra Leone

Xantippa Frisch

Abstract

The aim of this study about post-conflict economic, social and political reintegration of ex-combatants is to understand how such a process should be prepared for in order to help as many traumatized and sometimes destructive or disabled soldiers as possible to re-establish themselves as functioning civilians as well as preparing communities for their return. In order to do this I have focused on Africa and in particular the DDR-process of post war Sierra Leone. My study concludes that the relation between ex-combatants and civilians and the prospect of a positive future are crucial to a successful reintegration process.

Keywords: Reintegration, ex-combatants, Sierra Leone, civil war, DDR-process

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeformulering.....	4
1.3 Avgränsningar och klargöranden.....	5
1.4 Förklaring av begrepp.....	5
2. Metod, material och teori.....	6
2.1 Forskningsläge.....	7
3. Under kriget.....	7
3.1 Olika sätt att se på offer.....	8
3.2 Förövarna.....	10
4. Efter kriget.....	12
4.1 Vilka är före detta soldater?.....	12
4.1.1 Före detta soldater – en heterogen grupp.....	12
4.1.2 Kvinnliga soldater.....	12
4.1.3 Barnsoldater.....	14
4.2 Distinktioner som påverkar reintegrationen.....	15
4.3 Före detta soldater – en utmaning.....	17
5. Reintegrationsprocessen.....	18
5.1 Vad är reintegration?.....	18
5.1.1 Fördelar och säkerhet.....	20
5.2 Försoning.....	26
6. Fallet Sierra Leone.....	27
6.1 Konflikten.....	27
6.2 Sierra Leones DDR-process.....	27
6.2.1 Avväpning och demobilisering.....	28
6.2.2 Problem.....	30
6.2.2 Reintegration.....	32
7. Slutdiskussion.....	38
Litteraturlista.....	41

MRS 300

C-uppsats

Handledare: Rouzbeh Parsi

1. Inledning

1.1 Bakgrund

De senaste decennierna har inbördeskrig blivit alltmer vanliga i världen och en stor ökning har skett särskilt efter kalla krigets slut. De olika inbördeskrigen och dessas orsaker, var de har utspelat sig och vilka som har deltagit är inte något som jag ska ta upp. Jag intresserar mig för tiden efter en konflikt och vad som händer med soldaterna i detta skede. Hur reintegrerar man dessa människor in i samhället efter att konflikten har tagit slut? Vad innebär det att reintegrera och rehabilitera en före detta soldat, som i värsta fall dödat och begått grymheter, i det civila samhället? Vilka problem uppstår och vilka lösningar används av det internationella samfundet, regeringen i fråga och det lokala samhället?

1.2 Syfte och frågeställning

Mitt mål med uppsatsen är att studera hur soldater kan återanpassas till samhället efter krigsslutet. Den emotionella börda som soldaterna bär på ignoreras ofta i reintegrationsprocesser och ”omvandlingen” från kombattant till civil är ofta djupt problematisk. Jag kommer också att studera reintegrationsprocesser som de implementerats i olika länder liksom deras positiva och negativa effekter för de före detta soldaterna och utvecklingen för samhället i stort. Min huvudfråga är:

Vad krävs för att före detta soldater med framgång ska reintegreras i samhället efter ett inbördeskrig?

Jag vill då undersöka om vissa faktorer är nödvändiga för att processen ska lyckas och om det omvänt finns faktorer som utgör hinder för en lyckad reintegrationsprocess. Med lyckad reintegrering avser jag en smidig process som utifrån kunskap om, och förståelse för den komplexa och sårbara situationen stödjer dessa människor och integrerar dem in i samhället igen.

Jag kommer bland annat att utgå ifrån inbördeskriget i Sierra Leone och dess reintegrationsprocess som fall för att besvara min fråga. Sierra Leones DDR-process,

(Disarmament, Demobilisation, Reintegration), anses vara en i huvudsakligen positiv process och kommer att bidra med värdefull insyn i hur en sådan process i verkligheten har utvecklats och implementerats. Den kan även ge lärdomar om vad som är viktigt för att reintegrationen ska fungera och om vad som eventuellt hindrar en lyckad process.

1.3 Avgränsningar

Jag kommer att använda mig uteslutande av inbördeskrig i mina exempel och tydligast blir detta i min valda konflikt Sierra Leone. Detta land är särskilt intressant på det sättet att världssamfundet där har investerat ovanligt stora summor just för återuppbyggnad och reintegration som en del av en fredsbevarande insats, (Malan et al., 2003, s. 9). Inbördeskrig är intressanta eftersom det inte handlar om att kämpa mot en annan stat, ett annat folk. Man strider mot sitt eget folk, dödar sina grannar och även om en rebellgrupp upplever att den endast kämpar mot regeringen är det alltid deras eget folk som får lida. Gränserna mellan vänner och fiender, förövare, offer och hjältar är alltså inte alldeles lätta att dra. Denna komplexitet präglar även reintegrationsprocesser som står i fokus i min studie. Det känns naturligt att hålla mig till Afrika och dess länder eftersom det på denna kontinent tyvärr har brutit ut många inbördeskrig genom åren. Det finns nästan alltid fler grupper än före detta soldater som måste reintegreras efter en konflikt, bland annat återvändande flyktingar och IDP:s, ("internally displaced people"), (Lodgaard, 1997, s. 154). Jag har dock valt att endast fokusera på reintegrationen av före detta soldater.

1.4 Förklaring av begrepp

I detta ämne är begreppen ofta diffusa, ord som reintegration, "repatriation"/"resettlement", "reinsertion", rehabilitation förekommer ofta men frågan är vad de egentligen innebär? Framväxten av fler och fler begrepp ökar endast förvirringen och vagheten om DDR, (Nilsson, 2005, s. 28). Jag kommer främst att använda mig av begreppen reintegration och rehabilitering. Avväpning och demobilisering är nödvändiga delar av reintegrationsprocessen och är därför också självklara begrepp i uppsatsen.

Med reintegration avser jag främst en social, ekonomisk och politisk process i vilken före detta soldater får hjälp att komma in i och fungera väl i samhället igen, (Sørum, 2004, s. 53). Med rehabilitering menar jag hjälp att mentalt återanpassa före detta soldater till det civila samhället. Avväpning är en process, i vilken man tar emot före detta soldater,

samlar in - och oftast förstör - deras vapen och ammunition och sedan transporterar soldaterna till demobiliseringscentra, (Sørum, 2004, s. 52, 57). Demobilisering kan ses som motsatsen till att mobilisering av soldater till en väpnad grupp, de blir i stället tagna ur tjänst, blir registrerade och får identitetshandlingar. Genom intervjuer får man nödvändig information för soldaternas integration in i samhället, (Sørum, 2004, s. 53). Jag kommer att använda mig av den internationella förkortningen DDR när jag beskriver processer rörande avvapning, (disarmament), demobilisering, (demobilisation), och reintegration.

2. Metod, material och teori

Utifrån mitt valda ämne sökte jag efter och gick igenom tillgänglig litteratur på området via Lunds och de nationella databaserna och fick fram relevanta artiklar, böcker och avhandlingar. Resultatet blev litteratur som tar upp problematiken i postkonfliktsamhällen och inkluderade demokratifrågor, (De Zeeuw och Kumar, 2006), återuppbyggnad, (Sikainga och Alidou, 2006), säkerhet, (Sørum, 2004), reintegration, (Nilsson, 2005) och försoning, (Solheim, 2003). Jag valde också litteratur om unga soldater, bl.a. barnsoldater och varför de ”väljer” att kriga, (Brett och Specht, 2004). Om Sierra Leone fann jag både böcker, avhandlingar, artiklar och rapporter, alla med olika fokus, vissa på genus, (Kabba, 2005, Coulter, 2006), andra på landets unga före detta soldater, (Solheim, 2003) och texter som berör landets DDR-process, (Malan et al., 2003).

Mitt ämne kan bara förstås utifrån ett tvärvetenskapligt perspektiv. Detta innebär att information måste sökas inom olika discipliner. Det är dessutom ett ämne som akademiker inte har intresserat sig för och skrivit om förrän de senaste åren, (intresse har främst funnits för avvapning och demobilisering och säkerhetsaspekterna). Dessa faktorer tillsammans gör det svårt att utgå ifrån en enhetlig teori. Jag har därför valt ett eklektiskt förhållningssätt i mitt arbete.

Solheim talar om olika processer av socialisering som hon applicerar på sin forskning om före detta soldater i Sierra Leone. En individ går i barndomen igenom en socialisering i vilken den blir en medlem av samhället, så kallad primär socialisering. All efterföljande socialisering som den redan socialiserade individen går igenom kallas sekundär. Dessa processer menar hon liknar det som unga pojkar och flickor går igenom första gången när de blir medlemmar av sitt samhälle och sedan när de görs till små soldater. Från och med avvapningsprocessen börjar en återsocialisering av barnet till dennas ”normala” liv, vilket betyder att föra tillbaka barnet eller den unga före detta soldaten till ett samhälle som den

tidigare kände till, (Solheim, 2003, s. 63-65). Solheims resonemang har hjälpt mig att förstå de före detta soldaternas skiftande socialiseringsprocesser och vad olika stadier som fred, krig och reintegrationsprocesser innebär.

2.1 Forskningsläget

Det har skrivits mycket om barnsoldater, (Brett & Specht, 2004), samhällen i övergång från krig till fred, (Colletta et al., 1996) och reintegrationsstrategier, (Nilsson, 2005) och Sierra Leones inbördeskrig, (Lansana, 2005). Eftersom reintegration har uppmärksammats först på senare år delar författarna till viss del gemensamma synpunkter. Detta medför en viss konsensus inför lösningar på reintegrationsproblem. De skillnader som ändå finns visar sig främst på två sätt. Det första hör samman med vilken utgångspunkt författarna har. Några utgår ifrån det breda området fredsbevarande och fredsbyggande där många fler aspekter inkluderas än om man bara strikt håller sig till reintegrationsprocesser. Dock kan detaljer försvinna i de mer övergripande teorierna om fredsbyggande. Inom mitt område, det vill säga reintegration av före detta soldater, visar sig skillnaderna i perspektiv främst i det författare och forskare betonar. Några anser ekonomisk reintegration vara viktigast medan andra exempelvis betonar social eller politisk. När det gäller reintegrationsprocessen i Sierra Leone har vissa beskrivit processen som en främst lyckad, (Malan, 2003), och andra har en mer kritisk inställning, (Solheim, 2003).

3. Under kriget

Krig skapar många olika sorters offer. Människor som blir dödade, våldtagna, torterade, stympade, skadade av minor, bortrövade, hemlösa, skrämde och förnedrade utgör alla olika grupper av offer. Det är viktigt att policy makers och det civila samhällets ledare är medvetna om offerskapets många olika ansikten. Man talar också om tre olika distinktioner för att klassificera offer. Dessa kommer jag att redogöra för nedan.

På samma sätt som krig skapar offer, producerar de också olika sorters förövare. De kan vara män eller kvinnor, statliga aktörer och icke-statliga aktörer, lokala och utländska individer och organisationer. Helst ska alla involveras i processer rörande försoning och reintegration men sanningen är att många exkluderas, bland annat för att de kan vara okända, på flykt eller ovilliga att involvera sig i en försoningsprocess. Det ligger dock i ett postkonfliktsamhälles intresse att förövare blir reintegrerade i samhället.

3.1 Olika sätt att se på offer

Två av de tre distinktioner som ligger till grund för en klassificering av offer är väsentliga för FN:s definitioner av offer. De kallas individuella/kollektiva och direkta/indirekta distinktioner medan den tredje är en åtskillnad mellan första och andra generationens offer som baseras på en tidsdimension.

Alla våldsamma konflikter vållar svåra skador på individer men folkmord och inbördeskrig skapar samtidigt kollektiva offer. Dessa skapas när våldsamheter riktas mot en specifik grupp som exempelvis en etnisk eller religiös sådan. Individen straffas för att den kan kopplas till gruppen i fråga.

Direkta offer blir drabbade av våldets effekter på ett direkt sätt genom att de till exempel dödas, misshandlas eller diskrimineras. Med indirekta offer däremot menar man i stället de som har anknytning till direkta offer på ett sätt som gör att de får lida på grund av den kopplingen, oftast åsyftas då familjemedlemmar. Vissa anser dock att indirekta offer kan sträcka sig till grannar, vänner och åskådare som kanske har blivit traumatiserade av det de har sett. Denna utvidgning av offerbegreppet är intressant eftersom den ökar andelen människor som med rätta kan kräva erkännande och kompensation för sina lidanden, (Bloomfield, 2003, s. 54-55).

Vad beträffar första och andra generationens offer riktas största uppmärksamhet mot första generationens offer, vilka har fallit offer under sin livstid. Dock har studier visat att deras barn och ibland barnbarn måste ta konsekvenserna av vad som har hänt och ibland kan känna och bete sig som offer. Särskilt andra generationen kan absorbera och hålla kvar smärta och sorg, medvetet eller omedvetet. Den bär med sig spår av erfarenheten i vuxenlivet och det är ett problematiskt arv som kan hota samhällets framtid.

Konflikter har olika effekt på män och kvinnor ”... because victimization is partly gender specific”, (Bloomfield, 2003, s. 55). Kvinnliga soldater kan bli offer i dubbelt hänseende, dels på grund av fienderna och dels på grund av de manliga kamraterna, i form av fysisk och psykisk misshandel. Det är också vida känt att massvåldtäkter sker på kvinnor tillhörande en fiendegrupp, som ett sätt att angripa rollen och identiteten hos gruppens män som försörjare och beskyddare av familjen och gruppen. Tvångsgiftemål är också vanliga och något som förekom mycket i Sierra Leone.

Det sexuella våldet är inte det enda som skiljer åt mäns och kvinnors olika upplevelser av krig. Det finns även skillnader i rättigheter och berättiganden, som att kvinnor

inte alltid är registrerade som individuella medborgare eller registrerade som ägare till land och egendom. I konfliktsituationer har de svårt att skydda sina tillgångar och det är nästan omöjligt för kvinnor att begära kompensationer och annat stöd, vilket gör dem socialt och ekonomiskt sårbara. Kvinnors oftast bristande kunskaper och erfarenheter av hur man handskas med auktoriteter är en stor svaghet. Deras styrka ligger i lokala självhjälpsorganisationer som hjälper kvinnor att komma över vedermödor och skapa stödjande relationer. Kvinnor lyckas bättre än män att identifiera gemensamma nämnare och ena sig som offer över nationella, etniska, religiösa och andra gränser. Detta visar på att ett offer aldrig bara är ett offer utan en individ med identiteter, roller och tillgångar, (Bloomfield, 2003, s. 55-56).

Andra genusspecifika problem kommer att diskuteras i kapitlet om kvinnliga soldater.

Barn är särskilt utsatta och sårbara i konflikter eftersom de är så försvarslösa. Två grupper är i sin tur mer sårbara än andra, nämligen flyktingbarn och barnsoldater. Flyktingbarn blir ofta separerade från sina familjer, har ingen tillgång till utbildning och är traumatiserade av sina erfarenheter. Barnsoldater har i stället blivit skrämde och bortförda och tvingade att begå grymheter. Flickor som är barnsoldater blir tvångsgifta eller tagna från familjen och säljs som prostituerade. Det finns även en stor andel osynliga och indirekta offer som hindras från att gå i skolan och anställs som barnarbetare eller blir misshandlade hemma, något som är vanligt i många samhällen men som förstärks under konflikter och oro. Långvariga konflikter och våldsamheter kan resultera i en hel generation offer som bär med sig traumatiska erfarenheter. Denna smärta och vrede kan riskera att bli en ny anledning till konflikt och våld, vilket visar nödvändigheten av att utveckla program som berör skydd, helande och rehabilitering specifikt utformade för barn och unga.

Hur definieras ett offer? Processen att bli offer involverar en rad olika mekanismer. Att ha blivit fysiskt, psykiskt eller ekonomiskt skadad är en nödvändig del av definitionen men inte tillräckligt. Andra faktorer som exempelvis sociala normer och seder som har utvecklats i politiken, lagen och kulturen definierar vilka som tilldelas offerstatus. Inget postkonfliktsamhälle kan inbegripa vartenda offer i helandeprocesser och rättegångar eftersom resurserna är för knappa. Följaktligen blir endast en liten del av dem som har fått sina fundamentala rättigheter kränkta accepterade som riktiga offer men de kan åtminstone spela en positiv roll och symboliskt representera andra offer i försoningsprocessen, (Bloomfield, 2003, s. 56-58).

3.2 Förövare

Förövare klassificeras efter sin skuld. Det kan handla om kriminell, politisk och moralisk skuld liksom om individuell och kollektiv. Kriminell skuld är det som gör förövare till primära förövare. De kan, på grund av nationell eller internationell lag, ställas inför domstol. Denna kategori av förövare får störst uppmärksamhet av politiska aktörer, internationella institutioner, NGO:s, (Non-governmental Organization) och offentlig opinion. Politisk och/eller moralisk skuld kännetecknar de indirekta förövarna. De har antingen direkt eller indirekt dragit fördelar av brott begångna av andra, varit passiva när det har sett kränkningar av mänskliga rättigheter eller oavsiktligt utfört skadliga handlingar. Alla regimer som bygger på orättvisor och alla inbördeskrig skapar tysta förmångstagare. I många fall fortsätter de fördelar som de får från det förgångna via nutiden och in i framtiden. I Sydafrika till exempel finns det människor som idag fortfarande drar fördelar av de förra decenniernas apartheid. Åskådare kan också vara indirekta förövare genom sin passivitet när kränkningar begås, deras skuld är moralisk. Ibland är åskådarna lika med det internationella samfundet, som i fallet med folkmordet i Rwanda där FN i allmänhet och Belgien, Frankrike och USA i synnerhet stod passiva. FN:s institutioner och stora NGO:s har många gånger oavsiktligt handlat så att inbördeskrig eller kränkningar av mänskliga rättigheter har kunnat fortsätta.

Domstolar har hand om individuell skuld medan sanningskommissioner kan titta på fall av kollektiv skuld. Många olika sektioner i samhället, såsom kyrkor, professionella grupper som juridiska och medicinska yrken, näringslivet och media, har i konflikter bidragit till mänsklig orättvisa genom att vara, i "bästa" fall, förmångstagare eller åskådare, (Bloomfield, 2003, s. 67-68).

Föståelsen för biologiska, psykologiska, kulturella och politiska grunder för mäns våld i samband med mänskliga rättigheter är extremt begränsad och föståelsen för kvinnors våld i detta område är ännu mer bristfällig. Även om det finns en skillnad mellan mäns och kvinnors beteende i konfliktsituationer är det också relevant att inse rollerna som kvinnor spelar som förövare och ta det i beaktande i utformningen av reintegrationsprogram.

Hur försoningen mellan förövare och offer går beror mycket på i vilket sammanhang de senare blev offer och vilka motiv förövarna hade. I vissa fall utgör bakgrund, motiv och perspektiv hinder för försoning men erfarenheten visar att reintegrationen av förövare under viss omständigheter kan vara ett första, viktigt steg på vägen mot försoning. Att förneka sin skuld i våldsamheter och att be om ursäkt utan att ta ansvar inför offren är också det ett problem för en försoning. Som nämns i kapitlet om Sierra Leone anser många att de var

hjältar och inte förövare i konflikten medan andra menar att de bara lydde order. Förövare tenderar att undervärdera betydelsen och konsekvenserna av sina handlingar medan offer förståeligt nog känner den fulla tyngden av sitt lidande, denna diskrepans är ett stort problem för försoningen. Att be om ursäkt kan hjälpa offer att komma vidare men ursäkter utan ansvar leder inte till genuin försoning, i stället kan ofullständiga ursäkter ses som en förolämpning.

Det finns ingen garanti för att reintegrationsprogram kommer att övertyga förövare att försonas med sina offer eller tvärtom men sådana program skapar möjligheter för dem att bryta sig ur sin isolering och inse den skadliga effekt som deras handlingar har haft på offren och tänka över hur de kan reagera på det, (Bloomfield, 2003, s. 68-76).

Gränsen är ofta otydlig mellan offer och förövare, något som är viktigt att ta i beaktande när man utarbetar och implementerar försoningsprogram. Folk som har vuxit upp under en auktoritär regim kan ha utfört handlingar som inte var kriminella eller omoraliska medan de pågick men som senare har blivit det. Dessa förövare skulle kunna argumentera för att de inte hade någon anledning att ifrågasätta det rättmätiga och lagliga i det de gjorde och skulle kunna ses som offer för landets regim. Ibland är förövare också offer för "hate speech" som i fallet Rwanda där Radio Milles Collines avhumaniserade folkgruppen Tutsi med hatfullt språk, (Bloomfield, 2003, s. 70-71). Tydligast blir det kanske när det handlar om barnsoldater eftersom normen är att de ses som oskyldiga, halvfärdiga människor, inte ansvariga för sina handlingar. När de då begår grymheter blir frågan om skuld problematisk. Ska man se på dem som offer eller som förövare? De är offer på det sättet att de ofta blir tvingade att delta i en väpnad styrka, misshandlade, sexuellt utnyttjade och förnedrade. Man kan argumentera för att deras oskuld fördärvas men samtidigt återstår det faktum att de begår ofattbara övergrepp. De är långt ifrån endast passiva åskådare, (Sendabo, 2004, s. 18-19). Barnsoldater är kanske lika mycket förövare som offer, utövare av sexuellt och fysiskt våld men samtidigt offer för samma sak. De kan också vara oerhört grymma och intoleranta mot människor som de anser vara annorlunda eller mindervärdiga, (Brett & Specht, 2004, s. 29-30).

Att förstå begreppen offer och förövare och det faktum att de ofta går in i varandra är viktigt för försoningsprocessen, dess åtgärder och reintegrationen i stort.

4. Efter kriget

4.1 Vilka är före detta soldater?

När det gäller inbördeskrig finns det ingen klar definition av begreppet soldat till skillnad från mellanstatliga krig och det gör det problematiskt att definiera en före detta soldat. De definitioner som finns är oftast få och snäva och exkluderar olika grupper. Att till exempel likställa en före detta soldat med att lämna in ett vapen kan exkludera riktiga kombattanter och inkludera civila som inte har deltagit i stridandet. Det är inte ovanligt för en grupp soldater att dela på ett vapen, å andra sidan, civila som äger vapen låtsas ofta att de är kombattanter för att erhålla DDR-fördelar. Nya definitioner innebär ofta ny problematik. Nilsson menar att en ex-kombattant är en individ som direkt har deltagit i fientligheterna å en krigförande styrkas vägnar. Individen måste också antingen ha blivit släppt eller frivilligt ha lämnat den militära grupp som han eller hon tjänstgjorde i, (Nilsson, 2005, s. 15-16).

4.1.1 Före detta soldater – en heterogen grupp

Det är av största vikt att minnas att före detta soldater inte är en homogen grupp. De kan vara kvinnor, män, barn, ungdomar och komma från helt olika bakgrunder och bära med sig skiftande erfarenheter. Beroende på dessa faktorer och andra, såsom hälsa, status och vilken typ av väpnad grupp de tillhör, har de därigenom olika behov. Att då ignorera dessa specifika behov kan få förödande konsekvenser. En annan aspekt är i vilken miljö de före detta kombattanterna ska reintegreras, om det till exempel handlar om en urban eller rural miljö, (Nilsson, 2005, s. 71).

Eftersom krigförande män är normen har jag valt att inte separat behandla dem nedan. Däremot är männen immament inbegripna i stycket under rubriken: Distinktioner som påverkar reintegrationsprocessen, särskilt i diskussionen om skillnaden mellan högt och lågt rankade eftersom män oftast har högre rang.

4.1.2 Kvinnliga soldater

Som i de flesta frågor är det av största vikt att anlägga ett genusperspektiv när man talar om före detta soldater och kopplingen till särskilda reintegrationsåtgärder. Kvinnliga soldater är

en speciell grupp som utgör en utmaning för reintegrationsprocessen, eftersom de ofta har erfarenheter från konflikttiden och behov som inte män har. I många inbördeskrig har kvinnliga soldater spelat en viktig roll, i konflikter som dem i El Salvador, Nicaragua, Sri Lanka och Eritrea var mellan 25 och 30% av soldaterna kvinnor. Att delta i krig kan vara bemyndigande (*empowering*) för kvinnor, precis som det kan vara för män. I samhällen där könsrollerna är rigida och självklara kan deltagandet vara ett sätt att göra karriär och uppnå jämlikhet. Som soldater blir män och kvinnor uppmuntrade att agera likadant och erhåller samma rättigheter och skyldigheter, vilket kan ge kvinnliga soldater en känsla av stolthet och självförtroende. Efter demobiliseringen förväntas det dock av kvinnorna att de återgår till sina traditionella roller i samhället och familjen, något som kvinnorna ogärna vill göra. Det resulterar i spänningar i samhället som bl.a. kan ta sig uttryck i en stor andel skilsmässor. En annan problematik kopplad till könsrollerna är den förbittring som kvinnliga soldater kan mötas av i det lokala samhället för att de har brutit mot de sociala normerna och burit vapen.

I många processer rörande avvapning, demobilisering och reintegration får kvinnorna mindre stöd än männen. En av orsakerna är att kvinnor ses som ett mindre hot mot säkerheten än män. Kvinnor är också mer motvilliga att erkänna sin status som före detta soldat på grund av de sociala konsekvenser det kan innebära. De registrerar sig med andra ord ofta inte som före detta soldater. De manliga före detta soldaterna är ibland ovilliga att erkänna den roll som kvinnorna spelat och tillåter dem inte att ikläda sig status som före detta soldater. Kvinnliga soldater är begränsade av könsspecifika hinder i postkonfliktsamhällen, såsom bristande tillgång till kunskap, färdigheter, information, resurser och anställningsmöjligheter. Därför har manliga före detta kombattanter lättare att ta del av reintegrationens fördelar. Om man inte tar hänsyn till dessa problem och de underliggande strukturerna riskerar reintegrationshjälpen att på nytt etablera och förstärka ojämlika könsförhållanden. Det skulle ligga en poäng i att ha separata processer gällande avvapning, demobilisering och reintegration för kvinnor och män eftersom kvinnor ofta fruktar för sin säkerhet och de sociala konsekvenserna av att erkänna status som före detta soldater, så att kvinnor t.ex. kan gå till sina "egna" demobiliseringscentra, (Nilsson, 2005, s. 71-73).

Frågan om var kvinnliga soldater ska relokaliseras är också central. På grund av de redan nämnda problemen finns det olika svårigheter för dem om de återvänder till sina gamla hem. De som återvänder måste få hjälp med återförening med familjen, medan dem som bosätter sig någon annanstans måste få stöd för att bygga upp sina civila liv igen. De lokala samhällena måste förberedas och informeras om de speciella behov som de kvinnliga före detta soldaterna kan ha, därför är det bra att stödja samhällets sensibiliseringsprogram. (Att

använda radio och press och involvera så många grupper som möjligt är ett bra sätt att ta itu med problematiken). När det gäller det rättsliga måste kvinnorna bli informerade om sina demobiliserings- och reintegrationsrättigheter, för de har generellt sämre tillgång till information, men också de lokala samhällen och de aktörerna som ska implementera rättigheterna måste informeras. När de gäller psykosocial rådgivning, utbildning och praktik bör särskild hänsyn tas till kvinnors specifika erfarenheter. Här kan kvinnogrupper och liknande organisationer med sina praktiska erfarenheter medverka och ge stöd. Utbildning och praktik är särskilt viktiga för kvinnor som vill bli ekonomiskt oberoende och därmed kunna försörja sig själva och sina barn, (Nilsson, 2005, s. 71-74).

4.1.3 Barnsoldater

Barnsoldater är en annan stor grupp som har särskilda behov men ofta förbises. 2002 bar ca 300 000 barn vapen i olika krigszoner runtom i världen, (Nilsson, 2005, s. 75). Mellan 1998 och 2001 användes barn som soldater i minst 87 av 178 länder, i både konflikt och ickekonfliktsituationer, (Veale & Stavrou, 2003, s. 7). Trots deras stora andel av den militära personalen försummas deras behov. Eftersom det internationella samfundet fördömer barnrekrytering erkänner sällan väpnade grupper att de använder sig av barnsoldater, det leder till att många barn, (ca 30% går inte in i någon process), faller utanför ramarna för program rörande avvapning, demobilisering och reintegration. En ytterligare anledning till detta är att det oftast finns ett krav att man måste lämna in ett vapen om man ska registreras som före detta soldat men många barnsoldater äger inte sina vapen och inbegrips då inte. Det talas om fyra åtgärder för att ta bort några av de hinder som existerar för barnsoldaters integration i dessa processer. Först är det centralt att inkludera barnens rättigheter redan i fredsavtalen, sedan att separera dem från sina respektive väpnade styrkor och sätta dem i separata demobiliseringscentra. För de barn som frigjort sig själva från sina förband måste det finnas sätt att ta del av reintegrationsfördelarna. Det ska inte heller vara nödvändigt för barnsoldater att lämna in ett vapen för att få fördelarna, (Nilsson, 2005, s. 75).

Det är viktigt att trygga säkerheten för alla före detta soldater men kanske än viktigare för barnsoldater. Deras före detta ledare och väpnade grupper kan försöka pressa dem att komma tillbaka, för att motverka det har man ibland låtit medlemmar från det lokala samhället ha sällskap med de före detta barnsoldaterna från demobiliseringsplatserna och genom processen för återföreningen med familjen. Att återförenas med familjen gör barnen

mindre sårbara. Å andra sidan kan det vara traumatiskt för alla parter när barn som har deltagit i krig återvänder. Innan deras familjer har lokaliserats och familjerna och samhället har förberetts för deras återvändande måste det finnas transitläger för barnen. I dessa läger tittar man ofta närmare på hälsoproblem, speciella behov och handskas med aggressiva beteenden. Återföreandet med familjen är den absolut viktigaste faktorn för att garantera före detta barnsoldaters reintegration, något som har visats i bl.a. El Salvador där 84% av barnen menade att deras familjer spelade den största rollen i deras reintegration. Alternativet är att hitta fosterfamiljer till de barn som har förlorat sina egna familjer eller som har begått för stora grymheter mot dem för att en återförening ska vara möjlig eller trolig.

Psykosocialt stöd för asocialt beteende, såsom aggressivitet eller återhämtande från traumatiska upplevelser är ofta nödvändigt. Många barn har under konflikten blivit utsatta för sexuellt våld. Det har visat sig vara mest effektivt när sådant stöd ges inom familjen och inom samhället och inte är baserat på metoder från Väst, (Nilsson, 2005, s. 75-77).

Barnsoldater har oftast haft begränsad eller ingen skolgång alls, därför är tillgång till utbildning och praktik viktigt för den sociala assimilationen, särskilt när det gäller sysselsättningar som ger inkomst. Det stärker deras identitet, ger självförtroende och de känner att de bidrar med någonting till familj och samhälle, dessutom lär de sig de sociala normerna.

Ungefär 40% av barnsoldater är flickor. Det borde utarbetas metoder för att tackla deras speciella behov, särskilt med tanke på den stigmatisering som de ofta råkar ut för. Familj och samhälle kan ha svårt att acceptera dem eftersom tanken på att ogifta kvinnor associerats med väpnade män är en väldigt svårsmält och känslig fråga. Att de ofta blivit sexuellt utnyttjade komplicerar det hela ytterligare, (Nilsson, 2005, s. 77-78).

4.2 Distinktioner som påverkar reintegrationen

Före detta soldaters militära rang spelar roll för reintegrationsprocessen. Officerare och ledare med hög rang och social och politisk status och inflytande har mest att förlora och riskerar att bli dem som är missnöjda med processen, bland annat för att de med sina högre utbildningar och utvecklade färdigheter kräver och förväntar sig mer än vad de i slutändan får. Ledare med hög rang kan även bli stötta och frustrerade om de känner att de får liknande fördelar som meniga soldater av låg rang. Demobiliserade regeringsofficerare i Moçambique kände sig kränkta när de fick samma start-kit och förväntades bli småskaliga bönder som sina

underordnade. Månatliga kontanta betalningar kopplade till deras rang kan vara ett sätt att tillfredsställa dem men att ge dem nya, meningsfulla roller som motsvarar deras status, såsom att involvera dem i de politiska processerna eller säkerhetsstyrkorna, är antagligen mer givande. De högst rangordnade kan "användas" för att främja freden i landet eftersom de underordnade tenderar att lyssna på dem, något som man med framgång gjorde i El Salvador. I Liberia och Moçambique däremot har frustrerade soldater som känt sig förråda av ledarskapet attackerat sina officerare. En sådan spänning mellan ledare och soldater är ett allvarligt hot mot säkerheten i ett postkonfliktsamhälle eftersom det blir svårare för de högre rangordnade att "sälja in" freden hos de underordnade, (Nilsson, 2005, s. 78-79).

En relaterad fråga är den om vilken sorts väpnad grupp eller styrka som de före detta soldaterna tillhörde under konflikten. Det görs ofta en distinktion mellan före detta soldater som har arbetat för regeringen och gerillasoldater. De sistnämnda blir ofta diskriminerade och erhåller färre reintegrationsfördelar, bland annat på grund av deras begränsade tillgång till institutioner och beslutsfattande processer. Därför är grupper och gerillasoldaters politiska reintegration av stor vikt. Det är också minst lika viktigt att se till att förlorarna inte blir politiskt marginaliserade i konflikter med en klar segrare. Demobiliserade gerillasoldater tenderar också att vara mer sårbara för säkerhetshot än deras regeringsstödda motparter, de kan t.ex. bli offer för säkerhetsstyrkor.

Distinktioner mellan olika typer av rebellgrupper är också nödvändiga eftersom beroende på vad de baserar sig på krävs olika reintegrationsåtgärder för att nå dem. Det finns rebellgrupper som baseras på materialistiska vinningar och tvång och dem som är identitetsbaserade. RUF i Sierra Leone är ett exempel på det förstnämnda och hålls ihop av ekonomiska incitament och styrka. FMLN i El Salvador däremot är identitetsbaserad och har starka identiteter och trossystem som håller i hop dem. Medlemmar av exempelvis RUF i Sierra Leone är inte lika hängivna sin organisation och har antagligen deltagit på grund av kortsiktiga vinster eller för att de har blivit tvingade. Medlemmar av identitetsbaserade rebellgrupper, som FMLN i El Salvador, är helt engagerade i sin kamp och har långtgående mål som ofta innebär en ekonomisk och politisk förvandling av samhället. Reintegrationsåtgärder för FMLN skulle troligen kräva fördelar och reformer av tydlig substans, såsom tillgång till land, utbildning och politisk makt, medan materiella fördelar som pengar skulle kunna vara tillräckligt för RUF i Sierra Leone, (Nilsson, 2005, s. 79-81).

Vidare finns det skillnader mellan mobila och stationära grupper, där medlemmar ur stationära grupper lever kvar i sina samhällen och fortfarande är en del av det och därför inte behöver en lika omfattande reintegration, ibland räcker det att avväpna och demobilisera dem.

Reintegrationsprocessen skiljer sig också åt i rurala och urbana miljöer. Det har visat sig vara lättare att reintegrera på landsbygden eftersom de som återvänder till rurala områden ofta får mer stöd från lokala samhällen, familjen och släkten. Det är lättare att införliva icke-kvalificerad arbetskraft på landsbygden än i städerna eftersom arbetsmarknaden inte är lika komplex och de sociala och ekonomiska skillnaderna mellan före detta soldater och det mottagande samhället är mindre i rurala områden, (Kingma). Problemet verkar dock vara att före detta soldater som kommer från landsbygden ofta är motvilliga att återvända till sina gamla hem och föredrar att bosätta sig i städerna. Om man ändå vill att de ska återvända behövs incitament och eftersom före detta soldater är beroende av familjernas och samhällets välvilja och stöd, är främjandet av lokal försoning särskilt viktigt när de återvänder, (Nilsson, 2005, s. 81).

4.3 Före detta soldater – en utmaning

Ex-kombattanter är en utmaning för post konflikt-samhällen på olika sätt, bland annat utgör de ofta ett hot mot säkerheten. De kan rekryteras av paramilitära grupper eller gerillagrupper som står utanför fredsprocessen och vägrar demobilisera, ibland återskapar de själva gerillagrupper eller militära enheter och utmanar efterkrigsordningen med vapen, i värsta fall resulterar det i uppror. Före detta soldater lånar ibland ut eller säljer sina militära tjänster till beväpnade aktörer involverade i krig utomlands och blir på så sätt så kallade legosoldater. Det finns en risk att de går med i eller grundar organiserade, kriminella grupper eller generellt ägnar sig åt småbrott.

Relationerna med resten av samhället är tudelade, samtidigt som det ofta finns förståelse och empati för de före detta soldaterna har de begått grymheter och övergrepp som gör en försoning mellan dem och den civila befolkningen svår. De otroliga spänningar som skapas gör det ibland omöjligt att försonas och våld mellan de olika parterna är vanligt. I Angola var detta en av de största hindrena för fredsprocessen, (Nilsson, 2005, s. 17-20).

Som jag redan har beskrivit är barnsoldater och kvinnliga soldater speciellt utsatta och tillsammans med invalidiserade ex-kombattanter utgör de en svag och marginaliserad grupp. De behöver ekonomisk, psykologisk och social hjälp, vilket är en stor utmaning för de ofta resurssvaga lokala samhällena och internationella givare. Arbetslöshet och behovet av att hitta alternativa sätt att försörja sig kommer med demobiliseringen men eftersom de inte har yrkesfärdigheter eller utbildning är det svårt att hitta jobb.

De tärande krigserfarenheterna får konsekvenser även för hälsan, i Uganda och Etiopien är resultatet av inbördeskrig och konflikter att många människor är HIV/AIDS positiva eller lever med handikapp. Bara i Etiopien finns 18000 handikappade, detta är också en svår börda för de krigshärjade samhällena med få resurser. På grund av psykologisk ohälsa såsom trauman och stressen som uppstår i stid börjar många soldater dricka alkohol och använda droger. När fred kommer uppskattas att ca 25-30% av alla kombattanter är grava drogmissbrukare. För dessa grupper är ”targeted reintegration assistance” relevant eftersom de har så pass speciella behov till skillnad från en ung man utan handikapp, sjukdomar eller drogberoende, (Nilsson, 2005, s 20-21). Därför är det relevant att samla socioekonomiska uppgifter om dessa sårbara grupper som avslöjar egenskaper, behov och ambitioner så att lämpliga program kan planeras, (Colletta, 1996, s. 2).

5. Reintegrationsprocessen

5.1 Vad är reintegration?

Från början präglades synen på reintegration främst av en ekonomisk dimension, nu har det dock växt fram en större betoning på de sociala aspekterna och därmed har en breddning av begreppet skett. Det finns praktiska och teoretiska definitioner, där de förstnämnda används av NGOs, nationella och internationella organisationer och de sistnämnda i den akademiska litteraturen. Praktiska definitioner har en bredare målgrupp och tydligare metoder om hur man ska gå tillväga för att reintegrera än de teoretiska som lämnar reintegrationsmetoden mer öppen, (Nilsson, 2003, s. 22-23).

Givarorganisationer betonar program och projekt som metoden för att reintegrera krigsdrabbade grupper men det finns risker med att likställa reintegrationsprogram med reintegrationsprocessen. Reintegration är mycket mer än de finansierade och planerade programmen, det största arbetet gör de före detta soldaterna och deras familjer. Det är där den tyngsta bördan för reintegration ligger. Fältstudier visar att reintegration består av tusen mikro-berättelser med individuella och kollektiva ansträngningar, (Kingma, 2000, s. 28, 222).

Utöver ekonomisk och social reintegration bör politisk reintegration göras tydlig eftersom reintegrationsprocesser alltid har politiska dimensioner. I många fall exkluderas olika grupper av ex-kombattanter från reintegrationsprocessen, som till exempel före detta

gerillasoldater på grund av att de oftast har väldigt liten politisk makt och litet inflytande över nationell politik.

Till syvende och sist handlar dock begreppet reintegration om att före detta soldater och deras familjer ska bli normalt fungerande medlemmar av samhället, (Nilsson, 2003, s. 26-28).

De olika sociala, ekonomiska och politiska dimensioner av reintegration handlar mycket om att återanpassa sig till samhället och dess normer. Ekonomisk anpassning kan röra sig kring soldatens och familjens återuppbyggnad av hushållet, jobb och självförsörjning. Politisk anpassning kan handla om att få ta del av politiska beslutstagande-processer medan social anpassning kan kretsa kring samhällets acceptering av den före detta soldaten och dennes familj. Genom att fokusera på alla tre aspekterna kan man också lättare handskas med de ovannämnda utmaningar som före detta soldater utgör för postkonfliktsamhällena.

Reintegration av före detta soldater är en absolut nödvändig del av processen som utgörs av avväpning, demobilisering och reintegration. Avväpning går ut på att reducera vapnen i samhället för att göra det säkrare medan demobilisering syftar till att ta soldaterna ur tjänst. Detta är viktigt om staten ska återfå sitt våldsmonopol. Reintegration går i stora drag ut på att anpassa före detta soldater till det civila samhället igen. Största målet med dessa tre är att återskapa säkerheten, när det är gjort kan man koncentrera sig på ekonomisk rekonstruktion och försoning av de krigshärjade samhällena och en återfördelning av resurserna från den militära sektorn till mer produktiva områden.

Man brukar tala om fyra faktorer centrala för att DDR-processen ska lyckas – politisk vilja måste finnas hos de stridande parterna att följa fredsavtalet; säkerhetsåtgärder som reglerar våldet mellan dem måste utvecklas, (skapar tillit, något som är otroligt viktigt eftersom parterna känner sig sårbara och osäkra när de lämnar in sina vapen), DDR-processen måste introduceras tidigt i fredsförhandlingarna för att öka transparensen i processen och alla parter måste vara delaktiga i DDR-processen, (Nilsson, 2005, s. 27-31).

Den traditionella synen på processen är att avväpning, demobilisering och reintegration utgör olika faser som följer efter varandra. Att de är sammanlänkade och inte kan utföras isolerat utan de andra är närmare sanningen. Det är i många fall svårt att skilja och avgränsa dessa processer och ibland till och med oklokt att göra det eftersom de då utförs parallellt och är beroende av varandras framgångar. Deras beroende av varandra är viktigt att tänka på när en DDR-process planeras och implementeras.

Ingen reintegrationsprocess ska påbörjas utan en politisk lösning först. Utan lösning består roten till problemen. Utan en säker omgivning blir folk ovilliga att lämna sina militära

band och grupper, utan ett ordentligt fredsavtal som reglerar alla parterns uppförande och agerande finns få garantier för att undvika förföljelse av myndigheterna.

Oftast förekommer mer fokus på de två första medan frågan om reintegration lämnas öppen. Detta försvårar inte bara reintegrationen utan även avvärnings- och demobiliseringsprocesserna. En kritisk faktor för att soldaterna ska bli benägna att gå med på avvärning och demobilisering är den om vad för sorts liv som väntar på dem efteråt, då är bland annat reintegrationsfördelarna viktiga.

Under vilka omständigheter tenderar reintegration att lyckas? Inga teorier kan ännu svara på detta. Det finns bara påståenden och antaganden tagna från fallstudier och artiklar om vad man tror bidrar till lyckade processer. De har dock inga teoretiska ambitioner utan visar på lärda läxor från specifika konflikter som kan hjälpa i framtida reintegrationsarbete. Bristen på teoribildning har att göra med det ointresse som har funnits hos akademiker i detta ämne, det är först på senare tid som intresset har ökat, (dock mest gällande säkerhetsaspekten), tidigare var det något som bara ”policymakers” och fältarbetare arbetade med, (Nilsson, 2005, s. 32-35).

5.1.1 Fördelar och säkerhet

I litteraturen kan tre aspekter identifieras som är av vikt för att hindra att före detta soldater underminerar säkerheten i postkonfliktsamhällen och de är: hitta alternativ i fredstid som kan ersätta fördelarna med krig, hela alla de sår som kriget har skapat och handskas med faktorer relaterade till sammanhanget som försvårar reintegration. De är intressanta för att de baseras på erfarenheter med att reintegrera före detta soldater och för att de kan användas för teoribildning. Även om dessa främst handlar om hur man ska hindra ex-kombattanter från att ta till våld igen, påverkar de troligen även den ekonomiska, politiska och sociala återanpassningen av före detta soldater och deras familjer in i civilsamhället.

Krig blir ofta beskrivet som sammanbrottet för normal politik. Trots att krig har negativa konsekvenser finns det dem som drar fördel av det, exempelvis illegala ekonomier under krigstid. För vanliga människor kan våld ses som något bra, en lösning på problem. I många länder är det svårt att komma upp sig socialt och att få det bättre på grund av bland annat utbredd korruption, då kan krig ses som en möjlighet att tillförskaffa sig makt, särskilt för marginaliserade grupper. I krig är de flesta offren civila, därför kan det för många civila

vara bättre att gå med i en väpnad grupp än att stå utanför en. Detta kan vara ett sätt att skydda sig och familjen från mord, plundring, trakasserier och annat som ofta är en del av krig.

Negativa sidor är de sociala och psykologiska effekter som medverkande i krig får med sig. Demobiliseringen medför en risk att förlora de befogenheter som de har tillförskaffat sig, de blir marginaliserade för att de inte har yrkesfärdigheter eller utbildning och är inte välkomna i samhällena. Det är viktigt att hitta fredliga ersättningar för förlorade ekonomiska, politiska och sociala befogenheter och möjlighet att försvara sin säkerhet efter en demobilisering. Det är också viktigt med ett samhälleligt och individuellt helande, (Nilsson, 2005, s. 37-40).

För att förhindra att före detta soldater blir marginaliserade i postkonfliktsamhällen är det nödvändigt att finna ersättningar för förlorade befogenheter. Ersättningar får dock inte ses som belöningar, det kan verka stötande för civila som kanske har lidit av de före detta soldaternas handlingar, utan ska istället vara en del av reintegrationen.

Tiden efter demobiliseringen är den osäkraste tiden, särskilt för dem som varit gerillasoldater. De riskerar att trakasseras av militära - och polisstyrkor och civila som söker hämnd. En möjlighet är att inkorporera dessa människor i nationella väpnade styrkor, maktindelning i det militära och i polisen kan vara ett bra sätt för de krigförande parterna att försäkra sig om att inga överraskande attacker äger rum. Denna åtgärd är även bra för de före detta stridande som inte inkorporeras eftersom det ökar transparensen bland landets säkerhetsstyrkor och därmed även förtroendet för dem.

Det kan dock finnas svårigheter att ena en nationell armé, särskilt när de militära strukturerna från de gamla militära banden finns kvar. I Afghanistan t.ex., har många gamla krigsherrar fortfarande sitt inflytande kvar, på så sätt blir den nationella armén bara något som existerar på papper, inte i realiteten, (Nilsson, 2005, s. 39-41).

Ett annat sätt att förbättra säkerheten för före detta soldater är att stödja säkerhetsreformer. Det kan röra sig om att reformera säkerhetsstyrkor, rättsliga institutioner, sociala myndigheter. Militära och polisiära reformer är av största betydelse när det gäller frågan om reintegration. I väpnade konflikter tar ofta den nationella armén över kontrollen för landets säkerhet, problemet är att den inte är lämpad för att ta det ansvaret. De militära styrkorna använder ofta övervåld och är inte anpassade för polisiära insatser. När då striderna slutar måste den nationella polisstyrkan så fort som möjligt ta över ansvaret för den interna säkerheten igen. Polisen måste dock utbildas bl.a. i mänskliga rättigheter, opartiskhet och måttfullt våldsutövande om inte samhällets förtroende för den ska brista.

Att ge amnesti kan vara ett sätt att förebygga att före detta soldater blir trakasserade och förföljda, det är alltså en annat sätt att trygga deras säkerhet, den andra sidan av myntet är att amnestier kan försvåra försoningsprocessen. Det är av största vikt att försöka dra dem som är skyldiga till allvarliga övergrepp inför rätta, behovet av att skipa rättvisa ska inte underskattas i ett postkonfliktsamhälle.

Neutrala aktörer som FN kan spela en central roll när det gäller säkerheten, särskilt när misstankarna och misstron är för stor mellan de stridande parterna. Troligen är människor mer benägna att ta del i reintegrationsprocessen om säkerheten sköts av neutrala trupper och inte ens före detta fiender. Ofta används FN-styrkor för att övervaka demobiliseringen i ett land, de kan också tjäna till att trakasserier mot före detta soldater undviks, (Nilsson, 2005, s. 41-42).

Det har argumenterats för att den kritiska orsaken till att våldsamheter bryter ut är för den ekonomiska profiten, som exempelvis det olagliga skatteuttagandet på naturresurser för export. För individen handlar det om att den får en inkomst antingen från en lön eller genom plundring. Att använda våld för att få tillgång till någon annans land, vatten eller mineraltillgångar är ett annat sätt att säkra sin ekonomi. Därför finns det goda skäl att lägga vikt vid att trygga före detta soldaters och deras familjers ekonomiska säkerhet efter demobiliseringen. Om detta misslyckas finns det naturligtvis en stor risk för att de tar till vapen igen i ett försök att återfå sina förlorade fördelar.

Reintegrating Ex-Combatants talar om tre olika faser kopplade till ekonomisk säkerhet. Den första går ut på att säkra soldaters direkta överlevnad innan de kan försörja sig själva. Mellanperioden handlar om att ge dessa människor färdigheter, kunskaper och information som ska göra att de kan försörja sig själva och den tredje fasen går ut på att få till stånd självförsörjning genom egen produktion eller anställning. En hjälp på vägen mellan tiden efter demobilisering och före ekonomisk assimilation är reintegrationspaket som kan innehålla alltifrån pengar, mat, kläder och mediciner till verktyg, byggnadsmaterial och djur. I detta fall är det viktigt att betona ett visst standardutbud i paketen så att de inte varierar för mycket, detta för att förebygga missnöje och känslor av orättvisa hos de före detta soldaterna. Självfallet måste utbudet varieras med hänsyn till situationen och landet eller området ifråga. Vissa konflikter kanske har orsakat omfattande skador på områdets grödor och därför är mat det viktigaste. Om det är ett ruralt eller urbant område är en väldigt betydelsefull aspekt eftersom det påverkar behoven oerhört, (Nilsson, 2005, s. 43-44).

När den direkta överlevnaden är säkrad blir då utbildning och förvärvandet av kunskaper och information nästa projekt. Stöd till primär och sekundär utbildning kan ges,

ibland även till högre utbildning. Dock är det centralt att marknadsanpassa utbildningarna så att de kan resultera i arbete efteråt. I länder med avancerade ekonomier är det än viktigare att före detta soldater får tillgång till utbildning eftersom skillnaderna på deras färdigheter och vad som efterfrågas på marknaden är så stor. Även om formell utbildning förespråkas är ändå yrkesutbildningar det mest logiska och pragmatiska valet eftersom de flesta före detta soldaterna oftast hamnar i den informella sektorn. Exempel på yrkesutbildningar är rörmokeri, snickeri, frimureri och elektriskt arbete. Yrkesutbildningsprogram har dock haft dåliga resultat i de länder där de har införts i, bland annat beroende på att få funnit arbete inom sina respektive branscher. I stället förespråkas arbete som lärling och arbetsträning. I Angola var detta mer effektivt eftersom folk fick färdigheter och inkomster snabbare. Dessa ger också före detta soldater värdefulla kontakter och referenser som kan användas för att komma vidare. Kompletterande stöd gällande rådgivning som hjälper dem att hitta arbeten och ta initiativ är nödvändig eftersom före detta soldater ofta saknar vana och kunnigheten att söka och hitta information om lediga arbeten, (Nilsson, 2005, s. 44-46).

Som redan har konstaterats hamnar ex-kombattanter oftast i den informella sektorn, där de i många fall blir egenanställda. Det har visats sig vara viktigt med egenanställning i små och mikroföretag genom att det ger en inkomst på kort tid. Det kräver att de får utbildning i marknadsstrukturer, räkenskaper och praktisk träning. Givare och statliga verk kan spela en viktig roll för föremånliga kreditlån till före detta soldater eftersom de ofta saknar kapital och utsikterna för att få lån på en privat bank är nästintill obefintliga.

Den formella sektorn ska inte helt glömmas bort bara för att de flesta före detta soldaterna hamnar i den informella; givare och statliga verk kan skapa anställningsmöjligheter i privata företag genom att exempelvis betala lönerna. Risken är dock att de flesta företag som är intresserade av att anställa före detta soldater och gerillakrigare är privata säkerhetsföretag. Efterfrågan på tjänster som dessa företag står för är alltid stor i postkonfliktsamhällen som plågas av ständig osäkerhet. Det finns dock all anledning att vara kritisk eftersom sådana företag ofta ägnar sig åt ekonomiska aktiviteter som ligger någonstans mittemellan legal och illegal verksamhet. En begränsad del av de före detta soldaterna kan också anställas inom den offentliga sektorn, det betyder främst anställning i den nationella armén. En temporär lösning på arbetslöshet och problem att försörja sig är att rekrytera före detta soldater till arbete med anläggande och återuppbyggnad av infrastruktur. När freden kommer skapas ett otroligt tryck på arbetskraft som kan bygga upp och reparera byggnader och infrastruktur igen och det passar före detta soldater utmärkt.

Individer och grupper drar inte bara ekonomiska fördelar av krig utan även politiska, något som nämnts i korthet tidigare. Genom att använda våld och hot kan de förändra de gamla strukturerna och ta kontroll över stora territorier. Individer kan i sin tur förändra gamla relationer av dominans och underlägsenhet som de hade i sina samhällen och skaffa sig politisk makt. De kan till och med använda denna nyfunna befogenhet till att hämnas på människor som gjort dem illa förr. Mot denna bakgrund är det lätt att se att före detta soldater inte får bli marginaliserade efter demobiliseringen, de måste få något att säga till om i de frågor som påverkar dem. Man skulle kunna argumentera för att om freden ska ha en chans borde före detta stridande engagera sig i vardagspolitiken, (Nilsson, 2005, s. 46-49).

Hur skulle man kunna gå tillväga rent praktiskt för att involvera dem mer? Först och främst vore en attitydförändring nyttig när det gäller synen på före detta soldater som passiva mottagare av stöd. Om man skulle se dem i stället som potentiella resurser för samhället skulle kanske principerna för reintegrationsarbetet förändras till det bättre. Det gäller att finna sätt att engagera dem i de reintegrationsprogram som är relevanta och berör dem. Om man låter före detta stridande vara med och planera, implementera och övervaka program blir de tydligare "ägare" av programmen och det i sin tur ger hela reintegrationsprocessen mer legitimitet. Denna typ av åtgärder har varit särskilt framgångsrik i Centralamerika, i Nicaragua var till exempel före detta soldater ansvariga för att bygga sina hus kollektivt medan andra var involverade i medling i lokala konflikter. För att få sina röster hörda och få igenom krav har många före detta soldater och gerillasoldater grundat så kallade veteranorganisationer, de har varit framgångsrika genom att skydda och få fram soldaters intressen i bl.a El Salvador, Guatemala, Moçambique och Uganda. Ett sätt för regeringar och givare att se till att soldaterna inte blir politiskt marginaliserade är att stödja sådana grupper och deras arbete, t.ex. genom att koppla ihop dem med landets reintegrationsprocess, vilket har varit lyckat i bl.a. Etiopien. Det måste dock sägas att det finns en risk att veteranorganisationer remobiliserar missnöjda före detta soldater, i Zimbabwe har t.ex. organisationen för veteraner använt våld mot vita lantbrukare.

En annan punkt värd att ta upp är att ex-kombattanter måste få tillgång till landets politiska institutioner och efter striderna har upphört kan det bli aktuellt med någon sorts maktfördelning där alla parter är delaktiga och representerade. På så vis kan de kontrollera varandra, känna sig säkrare och få mer förtroende för fredsprocessen. Man kan stödja förvandlingen av rebellgrupper och miliser till politiska partier som arbetar inom det politiska systemet. Om före detta soldater tror att det är möjligt för dem att få politiskt inflytande

genom deltagande i nationella val är det troligare att övergången till fred lyckas, (Nilsson, 2005, s. 49-51).

Nu har jag tagit upp de ekonomiska och politiska befogenheter som kan vara resultatet av att vara delaktig i krig och medlem i en militär- eller gerillagrupp. Det finns även en annan poäng med att delta i krig, den sociala prestige. Att vara medlem i en väpnad grupp kan ge en viss social status i samhället som man kanske inte hade innan. Civilbefolkningen respekterar och uppskattar ofta de stridande eftersom de skyddar de lokala samhällena. Känslan av stolthet och att man har åstadkommit något i en kamp som anses viktig är också av betydelse. I vissa samhällen kan det ha ett stort symboliskt värde att bli stridande, delaktighet i våld markerar övergången till man. När freden då kommer riskerar dem att förlora sin sociala prestige, vilket kan kännas främmande och hotfullt för de stridande.

För att rent praktiskt visa uppskattning för de uppoffringar före detta soldater har gjort kan samhället ta till symboliska åtgärder som att låta krigsveteraner delta i olika historiska firanden eller uppföra monument för att hedra de stupade, som i Europa där monument har byggts för de stridande i båda världskrigen. Politiker kan också visa uppskattning i offentliga tal. De symboliska handlingarna är dock mest relevanta i krig mellan olika länder än i inbördeskrig, eftersom det i det förstnämnda finns en mer omfattande och tydlig enhet gällande stödet för de väpnade styrkorna. Ett bättre sätt att få före detta soldater att behålla sin sociala prestige är att ge dem nya roller som skänker liknande social status som under krigstid. Även ur denna synvinkel är inkorporerandet av ex-kombattanter och före detta gerillasoldater i den nationella armén en bra idé på grund av synen på dem som beskyddare av samhällets säkerhet. Att säkra deras sociala prestige måste dock göras med stor försiktighet eftersom det här är människor som ofta begått grymma handlingar, i vissa fall är det till och med omöjligt eftersom det skulle göra en försoning oerhört svår. Det har också gjorts lyckade försök att låta före detta soldater från en viss etnisk bakgrund bevaka sina egna samfund. Det ger inte bara samfunden i fråga en ökad känsla av säkerhet utan de före detta stridande kan fortsätta att se på sig själva som beskyddare av sina samhällen, detta har bland annat lyckats bra i Kosovo. Det finns däremot ett problem som rör de konflikter där de värsta övergreppen skett, där är inkorporerandet av före detta soldater i säkerhetsstyrkorna inte en lika bra idé, (Nilsson, 2005, s. 51-53).

5.2 Försoning

Den sociala prestige som kommer av att gå med vapen varierar från konflikt till konflikt, bl.a. är den beroende av hur mycket socialt kapital en väpnad grupp har hos den lokala befolkningen. Det sociala kapitalet kan tänkas öka om gruppen och befolkningen delar samma identitet, till exempel på en etnisk, ideologisk eller regional nivå. En annan faktor som kan öka det är om den väpnade gruppen är beroende av befolkningen för sin överlevnad och finansiering. Om dessa två aspekter gäller är det mer troligt att de stridande ses som beskyddare av samhällets intressen för att det finns ett starkt band mellan dem och lokalbefolkningen. De grupper som saknar social prestige nonchalerar oftast befolkningens intressen genom att plundra och använda urskillningslöst och godtyckligt våld. Medlemmar i grupper med svagt social kapital kan få det svårt socialt när freden kommer eftersom reintegrationen antagligen kommer att bli mer problematisk. De omständigheter som ett land befinner sig i när fred kommer kräver enligt många en försoning mellan förövarna och offrena. I formandet av nya relationer mellan dessa två grupper är det centralt att de före detta soldaterna introduceras till nya normer och värden som inte förespråkar våld för att lösa konflikter.

Försoning kan beskrivas som en samhällelig process där ett ömsesidigt erkännande av förflutna lidanden och förändringen av destruktiva beteenden till konstruktiva relationer leder till bibehållen fred.

Först fasen i en försoningsprocess är att skapa en säker miljö. Det är dock lika viktigt att minska människors rädslor. De rädslor som finns inför återplaceringen av före detta kombattanter måste tas på allvar och föregås av kampanjer som tar upp dessa känslor och bygger upp offentligt förtroende för reintegrationsprocessen, samtidigt som den också borde vända sig till de före detta soldaternas oro, (Nilsson, 2005, s. 54-56). Sådana kampanjer har med framgång använts i Uganda och Sierra Leone, (Solheim, 2003, s. 77).

Andra fasen – kollektivt delande av krigstidens erfarenheter, bl.a. genom att organisera offentliga och symboliska ceremonier som tar upp trauma och helande. Sådana ceremonier bidrar till att bygga tillit och minska misstänksamheten. Här kan också traditionella reningsritualer spela en roll som exempelvis ritualer som symbolerar kombattanters förvandling från krigare till civil och deras accepterande in i samhället. Sådana ritualer är främst meningsfulla i rurala områden där traditionella sätt att försonas fortfarande är en viktig del av folks liv. De ritualer som använts i rurala områden i Moçambique har varit mycket mer framgångsrika än i urbana regioner. Även religiösa samfund och deras ceremonier kan ha

effekt i försoningsprocessen, något som lyckats bra i länder som Kambodja, Namibia och Moçambique.

Tredje fasen – förnya relationerna mellan före detta soldater och civila och bygga upp förtroendet igen. En stor del av detta är att få båda parter att inse att de är beroende av varandra och delar en gemensam framtid. De före detta kombattanterna måste ses så att de bidrar med något värdefullt och de måste visa sig villiga och kapabla att arbeta. Att odla jord och samtidigt tjäna pengar är ett sätt att ta del av traditionella överenskommelser rörande arbetsfördelningen i rurala områden och bistå det lokala samhället. När det gäller utbildning och träning bör det handla om kunskap och färdigheter som behövs i samhället. Givare ska inte ge bistånd som endast kommer de före detta stridande till del, de ska i stället hjälpa denna grupp genom att koppla stödet till bredare utvecklingsprojekt i landet. Att på något sätt se till att hela samhället tjänar på reintegrationen hjälper till att skapa sammanhållning och förbättrar samhällets odds med att lyckas reintegrera de före detta soldaterna. Tyvärr är det sällan så att processen sker på samhällsnivå trots att det finns en samstämmighet att detta är mest fördelaktigt. Problemet är att det finns väldigt få givare med resurser till att stödja projekt som involverar flera olika målgrupper.

Sista fasen – att skapa en demokratisk diskurs som involverar alla parter i samhället. Genom att skapa lokala demokratiska institutioner och låta före detta soldater delta i samhällsorganisationer och planera och implementera utvecklingsprojekt, får de mer att säga till i frågor som påverkar dem, (Nilsson, 2005, s. 56-58).

6. Fallet Sierra Leone

6.1 Konflikten

Försämrade politiska, sociala och ekonomiska förhållanden i landet på 1980-talet lade grunden för Sierra Leones inbördeskrig på 90-talet. All Peoples Congress-partiet, (APC), hade sedan 70-talet styrt landet med auktoritära metoder och förtryck. Ledarnas misskötsel av den nationella ekonomin resulterade nästan i en kollaps av Sierra Leones statsinstitutioner och industrier. Kronisk arbetslöshet, utbredd fattigdom och korruption gjorde att unga människor fjärmade sig allt mer från politiken. I stället började de utmana APC i våldsamma och katastrofala, revolutionära projekt mellan åren 1991 och 1997. Det första projektet var attacken på en by i östra Sierra Leone av en obskyr organisation som kallade sig

Revolutionary United Front, RUF. Det startade inbördeskriget som kom att vara i ett årtionde, (Sikainga & Alidou, 2006, s. 119-120).

6.2 Sierra Leones DDR-process

Med den erfarenhet av både lyckade och misslyckade DDR-program som FN och andra parter i Sierra Leones fredsprocess hade i bagaget insåg dem att varaktig fred inte kunde uppnås utan en framgångsrik DDR-process. Förhandlingarna om inkorporerandet av dessa aspekter ledde till att den formella DDR-programmet utformades 1999 i Lomé Agreement.

Redan 1996 satte regeringen upp ett ministerium för rekonstruktion, återplacering och rehabilitering som senare gjordes om till en nationell kommission. Det var i juli 1998 som det blev National Committee for Disarmament, Demobilisation and Reintegration, NCDDR, kommittén som sedan tillsammans med United Nations Mission in Sierra Leone, UNAMSIL, skulle genomföra uppdraget. Kommitténs mål var att konsolidera den dåvarande kortfristiga säkerhetssituationen för att forma en grund för varaktig fred, (Malan, 2003, s. 23-24).

6.2.1 Avväpning och demobilisering

Insikten att en sådan fred bara kunde uppnås genom en omfattande process av avväpning av väpnade grupper i Sierra Leone innebar ett antal utmaningar. I början av avväpningsprocessen fanns det en viss misstro mellan rebellgruppen Revolutionary United Front, RUF och regeringen gällande engagemanget för DD-processen. Det fanns också en oro för utsikterna för en reintegration av före detta soldater efter att de hade blivit avväpnade. För många soldater hade vapen inte endast en personlig betydelse utan var också det enda sättet att få en del av landets tillgångar.

För att DD-processen skulle komma igång var man tvungen att ihärdigt be om fondmedel från givare. NCDDR:s arbete var väldigt beroende av stöd från givare och Världsbanken hjälpte till genom att slå samman fondmedel in i Multi-donor Trust Fund, MDTF för Sierra Leone. Förutom UNAMSIL var NCDDR tvunget att samarbeta med FN-organ, givarregeringar och nationella och internationella NGO:s. Delegationen av ansvar inför andra organisationer, som UNICEF som tog hand om frågan om barnsoldater, visade sig vara effektiv.

DDR-processen hade en rad målsättningar som kan delas upp i tre delmål. Först rörde det sig om att samla ihop, registrera, oskadliggöra och förstöra alla konventionella vapen och krigsmateriel återkallade från soldater under avvärningsperioden. Nästa mål var att demobilisera ca 45 000 kombattanter av vilka 12% förväntades vara kvinnor. Till sist skulle en socio-ekonomisk reintegration åstadkommas direkt efter utskrivningen från demobiliseringscentra genom förberedning och stöd till de före detta soldaterna för långfristig säkerhet.

Hela processen iscensattes av ett antal antaganden, dels att UNAMSIL skulle stå för säkerheten inom ramverket för dess mandat, utplaceringen av UN Military Observers, (MilObs), alla parter åttlydnad av bestämmelserna i Lomé Agreement och senare Abuja Agreement från maj 2001 och stöd från det internationella samfundet för Sierra Leone, (Malan, 2003, s. 24-25).

Avvärningsprogrammet löpte från oktober 1998 till januari 2002 och gick igenom tre faser och en övergångsfas mellan andra och tredje fasen. Man lyckades avvärna 72 490 kombattanter och samla ihop 42 300 vapen och 1,2 miljoner i ammunition. Siffran för de före detta soldaterna var mycket högre än den föreställda siffran på 45 000 soldater.

Eftersom alla krigförande parter skulle avvärnas inkluderades ca 6 000 Armed Forces of Sierra Leone, AFSL, Revolutionary United Front, RUF, Civil Defence Force, CDF, Armed Forces Revolutionary Council, AFRC/före detta armén för Sierra Leone och olika paramilitära grupper. Det främsta syftet med avvärningen var att avveckla RUF:s militära apparat och stödja det i förvandlingen till ett politiskt parti, vilket mycket riktigt hände då RUF blev RUF-P och deltog i valet i maj 2002, (Malan, 2003, s. 25-26). För de före detta soldaterna var det krigströttheten och viljan att ge fred en chans som hade implikationer för avvärningen. En annan faktor var NCDDR:s uttalande om att endast dem som bar det största ansvaret för kriget skulle bli straffade, (Solheim, 2003, s. 55).

Det fanns en allmän oro över att många vapen florerade i landet som inte hade lämnats in under DDR-processen och redan i början av processen insåg man att det fanns kategorier av vapen och väpnade individer som inte täcktes av Lomé Agreement. Därför beslutades det att skapa Community Arms Collection and Destruction, CACD-programmet. Många RUF-medlemmar var oroliga över att CDF, den regeringsledda styrkan, fortfarande hade hagelgevär och att de kunde användas emot dem. Hagelgevär var inte inkluderade som kategori i den formella avvärningen. Man hade en önskan att reducera tillgängligheten av vapen i landet så mycket som möjligt och att återkalla lagligt hållna vapen ägda av civila medan nya lagar implementerades.

Under DDR-processen hölls möten mellan regeringen, RUF och UNAMSIL varje månad för att se på vilken nivå avvärningen befann sig och lösa eventuella problem som hindrade processen. De här mötena byggde på råd och samtycke parterna emellan och bidrog antagligen mycket till att avvärnings- och demobiliseringsprocessen blev så lyckad, (Malan, 2003, s. 26, 29-30).

Arbetet gick tillväga så att man avvärnade två valda distrikt simultant inom en månads tid och efter den tiden deklarerades processen där som officiellt över och påbörjades i två nya distrikt. Denna metod användes med tanke på inbördeskriget och koncentrationen av kombattanter i vissa områden under den tiden, varav några skapade större misstro och spänningar mellan RUF och grupper kopplade till regeringen såsom CDF. Under 2001 genomfördes avvärningen i mottagningscentra runt om i landet. Tidsperioden i centra hölls så kort som var möjligt för att genomföra en registrering och ihopsamling av vapen. Själva avvärningsprocessen delades in i fem faser, där den första gick ut på att organisera ankomsten av soldater och deras orientation i processen. Den andra fasen bestod av intervjuer där personlig identifikation, information, registrering och verifiering av inlämnade vapen samlades ihop. När tredje fasen infann sig innebar det ett märkande av alla vapen eller krigsmateriel och ett tillfälligt oskadliggörande och förvarande av dem innan de transporterades till platserna där man stutligen gjorde sig av med dem. Den fjärde fasen gick ut på att FN:s observatörer verifierade och auktoriserade soldaternas inbegripande som förmånstagare av DDR-programmet och slutligen, i femte, samlandet och organiseringen av avvärnade soldater och deras transport till demobiliseringscentra.

Demobiliseringen innebar att de avvärnade före detta soldaterna mottogs och försågs med basala nödvändigheter. Genom implementeringen av aktiviteter som rörde behandling av trauman och psyko-social rådgivning, information och sensibiliseringsseminarier och medborgerlig utbildning, var planen att förbereda dem för det civila livet. Som stöd fick de före detta soldaterna reintegrationspaket de första tre månaderna där de valde att bosätta sig. De fick också hjälp med transporter till deras respektive lokala samhällen där de försågs med reintegrationsjänster, (Malan, 2003, s. 26-27).

6.2.2 Problematik

Vissa regioner var mer komplicerade än andra, bl.a. fanns det allvarlig oro över det genuina engagemanget hos RUF för avvärningen i distrikten Kono och Bonthe. Trots denna oro

fortsatte avvapningen utan för många problem och distrikten deklarerades avväpnade i slutet av september 2001. Större svårigheter fanns däremot i distrikten Koinadugu och Moyamba, där RUF bojkottade de månatliga mötena för att visa att de inte gick med på beslutet att hålla val den 14:e maj 2002. Gruppen ansåg inte att dess politiska parti var redo att delta om inte specifika villkor och krav infriades. Dock löstes de flesta frågorna i ett möte i september i Makeni som på så sätt också gav förnyad kraft för att röra avväpningsprocessen framåt.

Trots att DD-processen var tämligen lyckad i att nå de mål som hade satts upp, ställdes den inför ett flertal utmaningar och upplevde bakslag kopplade till det politiska klimatet i landet. Även om olika distrikt stod för olika utmaningar var de generaliserade problem. Några av de största problemen var de dåliga villkoren i demobiliseringslägret och av före detta soldater som inte erhöll det de var berättigade till i tid. UNAMSIL intervenerade i några av problemen som uppstod. I Kovehun vägrade de före detta soldaterna att lämna lägret utan sina fördelar, trots att lägret var överfullt. Programmet försinkades eftersom extra boende var nödvändigt att hittas för nya deltagare.

Även i distriktet Gandorhun ledde störningar provocerade av CDF till att mottagningscenter stängdes, vilket i sin tur försenade processen. Frågan handlade om vissa krigsmateriel som CDF tyckte skulle räknas som vapen medan NCDDR:s riktlinjer beskrev dem som ammunition.

Det fanns också andra problem relaterade till den bristande tilltron som existerade mellan RUF och CDF och det påverkade tempot på avvapningen. Det var mycket på grund av UNAMSIL:s diplomatiska förmåga som DD-processen kunde fortsätta, (Malan, 2003, s. 27-29).

DD-processen som del av den större DDR-processen kan sägas ha varit lyckad med 72 490 avväpnade och demobiliserade soldater och 42 300 ihopsamlade och förstörda vapen. Mark Malan menar att NCDDR, i samverkan med UNAMSIL, genomförde en fantastisk prestation genom att utföra DD-processen så att den skapade förhållanden som befrämjade fred och stabilitet i Sierra Leone. Det är till stor del på grund av den framgångsrika avvapningen och demobiliseringen som fria och rättvisa val kunde hållas i Sierra Leone i maj 2002, en händelse som gick otroligt lugnt till i landet.

Några av de viktigaste prestationerna var att NCDDR institutionellt skapade en flexibel policy som kunde anpassa sig efter komplexiteten i Sierra Leones politiska process utan att kompromissa med DDR-målen. NCDDR lyckades införa ”targeted disarmament” och delegerade ansvar till relevanta organisationer som UNICEF som tog hand om barnsoldater. UNAMSIL tillhandahöll expertis och engagerade resurser i etablerandet av olika centra i

landet. Det bidrog också till att förmedla samverkande strategier som att låta den tyska NGO:n GTZ ansvara för förstörelsen av vapen. Att låta GTZ ansvara för att förstöra vapnena med tillförsäkran att detta bevitnades på samhällsnivå, ökade människors förtroende för avvärningens förtjänster. NCDDR lyckades också med att sätta upp realistiska program på så sätt att det erkände behovet av att bredda DD-processen genom CACD-programmet. Det gjorde att det egna arbetet bibehölls genom en långsiktig samhällsprocess. En praktisk framgång innebar beslutet att minska lägerperioden från 21 dagar till 7 dagar, vilket höjde takten på demobiliseringsprocessen. Att avvärpa över 70 000 före detta soldater bidrog naturligtvis markant till att förbättra säkerhetssituationen i landet och skapade en miljö som befrämjade fredliga val, (Malan, 2003, s. 35-36).

Den främsta läxan från DD-processen var att om man sätter ett DDR-program på fredsagendan måste man ta med de finansiella, logistiska och tekniska frågorna i beräkningen förknippade med målen och skalan på programmet och dessutom vara medveten om att sådana mål till stor del är beroende av den politiska processen

Andra utmaningar som ställde till problem var direkta konsekvenser av konflikten mellan RUF och regeringen som kunde ta sig uttryck i att båda parter var motvilliga att lämna ifrån sig vapen om inte den andra simultant gjorde detsamma. De gånger NCDDR inte levererade i tid eller alls ledde det till motgångar i processen och ökad spänning i lägren.

Allt detta har varit oerhört viktigt för Sierra Leones utveckling men frågan om reintegration får inte glömmas i en analys av Sierra Leone som ett postkonfliktsamhälle. Det kommer vara kritiskt för den långsiktiga freden och stabiliteten i landet, (Malan, 2003, s. 36-37).

6.3 Reintegration

Under kriget begick soldater omfattande grymheter mot civila, även dem i sina egna samhällen. Detta våld skapade misstro och rädsla för tanken på före detta soldaters återvändande till samhället. Reintegration i Sierra Leone hindras av att landet, trots bistånd från utlandet, är ett extremt fattigt land. Att säkra anställningar för före detta soldater är en stor utmaning och risken för att missnöjda före detta kombattanter drivs in i kriminalitet eller till och med förnyad konflikt är fortfarande ett potentiellt hot.

I augusti 2002 var reintegrationen i Sierra Leone på gång men fortfarande ofullständig. I oktober samma år hade 56 751 av de totala 69 463 före detta soldaterna, barnen inkluderat, som hade blivit utskrivna, registrerat sig för reintegration. Av dessa hade 14 220 avslutat

färdighetsträning och 19 073 befann sig i pågående program, vilket innebar att 23 458 före detta soldater inte var inskrivna i något.

Reintegrationsprocessen gör stadiga framsteg och redan i december 2002 verkade risken för att före detta kombattanter skulle återvända till konflikt inte särskilt stor, våldet har inte heller eskalerat i och med deras inträde i det civila livet. Det finns också en insikt bland civila och regeringen att kombattanter måste reintegreras om fred ska kunna befästas i landet. Om det kan bli underbyggt av säkerhet och utveckling och förutsatt att händelser utanför Sierra Leone inte destabiliserar landet, ser utsikterna positiva ut, (Malan, 2003, s. 39).

Reintegrationen såg däremot ut att få en problematisk start, fredsprocessen på 90-talet och under 2000 var stundtals labil och höll tillbaka försök till reintegration. 2001 förekom förseningar i demobiliseringen vid vissa läger för att kombattanter vägrade lämna ställena utan den hjälp som var lovad dem. Under juli och augusti 2001 inträffade upplopp, demonstrationer och misshandel av NCDDR-personal i demobiliseringslägren i Lunsar och Port Loko. Trots dessa aspekter såg utsikterna för en reintegration bättre ut vid den 5:e januari 2002 med nästan 48 000 demobiliserade soldater. De blev försedda med grundläggande nödvändigheter och inriktningsaktiviteter som behandlingar för trauman och psyko-social rådgivning, information och sensibiliseringsseminarier och medborgerlig utbildning, även reintegrationspaket för de första tre månaderna inkluderades. Reintegrationsbetalningar finansierade av Multi-Donor Trust Fund, MDTF, uppgick till nästan 8.7 miljoner dollar några månader in på 2002 men på mitten av året ökade oron för finanserna. FN:s generalsekreterare varnade i maj att bristen på fondmedel fördröjde återplaceringen av tusentals före detta soldater och mycket riktigt väntade runt 20 000 före detta kombattanter i juni på att få gå igenom NCDDR:s process. Ett stort problem var också att reintegrationen till och med stannade av under valperioden.

Reintegration i landet är väldigt beroende av att givare ger stora bidrag eftersom regeringen inte kan absorbera dessa kostnader, (även om den ger ett finansiellt bidrag). Kritik som lagts fram mot processen går ut på att det mesta av fondmedlena har investerats i avvärpnings- och demobiliseringsdelen av DDR-processen och lämnat lite kvar till reintegrationsfasen. NCDDR har riktat in sig på före detta soldater med kortsiktiga reintegrationsprogram men eftersom fondmedlena är så pass begränsade hålls långsiktigare reintegration tillbaka. Lokala partners till NCDDR har haft svårigheter att leverera medium- och långsiktigare reintegration på grund av resursbrist.

Det finns också en oro för utsikterna rörande anställning för före detta soldater. Trots att medlemmar av CDF, RUF och den sierra leoniska armén gick igenom kortsiktig praktik i

färdigheter som bilreparation och snickeri hade majoriteten av dem vid den tiden inte skrivit in sig i några praktikprogram. Frågan man ställde sig var om dessa färdigheter vara passande, (Malan, 2003, s. 40-41). Många utbildningar har oftast berört bara några få yrken som frisör, skräddare och snickare, hur många av dessa behöver ett samhälle?, (Solheim, 2003, s. 109). Många före detta soldater hade höga förväntningar på att skaffa sig färdigheter och arbete och var inte böjda åt att börja ägna sig åt jordbruk, den sektorn som annars är mest trolig att ge goda möjligheter i Sierra Leone.

NCDDR:s ekonomiska reintegrationsprogram har haft som mål att utrusta de före detta soldaterna med färdigheter och arbetsmöjligheter så att de kan återvända till det civila samhället. För att lyckas med det måste samhällets infrastruktur och sociala tjänster byggas upp på nytt. Utmaningen har varit bristen på relevanta färdigheter som kan bidra till hållbar försörjning och de före detta soldaternas svårigheter att ta vara på möjligheter i post konflikt-återuppbyggnaden på grund av begränsad utbildning och inga **marketable** färdigheter. Att då komma in i den formella sektorn är inte möjligt. Enligt NCDDR är det centralt att koppla utvecklingen av färdigheter med hur arbetsmarknaden ser ut. I maj 2002 hade 10 000 före detta soldater fått kunskap och färdigheter genom lärlingsjobb och yrkesutbildning och verktygslådor gavs dessutom ut efter utbildningen. NCDDR har också givit råd angående strategier för att söka arbete och hjälpt till med arbetsmöjligheter.

Att skapa utbildningsmöjligheter har också varit en viktig punkt eftersom 36% av de före detta soldaterna aldrig hade gått i skola. NCDDR ser dessutom den formella utbildningen som en av dess största framgångar med 6, 452 före detta soldater inskrivna i över 93 skolor. Det har bekostat skolavgifter, böcker och uniformer och samarbetar också med UNICEF för ge före detta barnsoldater utbildning, (Malan, 2003, s. 41, 43-44). Det var mycket på grund av den förra regeringens deprivering av utbildningssystemet som RUF fick stöd från människorna i samhällena när de korsade gränsen från Liberia in i Kailahun-distriktet. Fri utbildning var bland annat en av revolutionens uttalade mål där RUF:s ledare Foday Sankoh utropade att utbildning inte var ett privilegium, utan en rättighet, i motsats till president Momohs ord innan kriget: ” Utbildning är inte en rättighet, utan ett privilegium”, (Solheim, 2003, s. 98). Många intervjuade före detta soldater är säkra på att kriget aldrig hade skett och de unga var utbildade före kriget eftersom de bland annat menar att när man är utbildad har man en större förmåga att reflektera över sina handlingar. Relaterade åsikter kom från en rådgivare hos GTZ som menade att de unga inte hade något att göra före kriget, att de inte såg några framtidsutsikter och därför riktade sig mot ”evil missions”. De var lätta att rekrytera för dem som proklamerade politiska förändringar, (Solheim, 2003, s. 99-100). Det finns också en

utbredd uppfattning om att om du inte har en utbildning får du heller inget arbete och då kommer inga fördelar komma dig och din familj till del. Många av Solheims intervjuade före detta soldater hade förstått att de genom utbildning kunde vara en resurs för familjen och samhället och ge någonting tillbaka.

De har en positiv syn på sin framtid, Solheim uttrycker dock en oro för hur det kommer bli när det internationella samfundet långsamt drar sig ur och när landets regering får svårt att tillhandahålla utbildning och arbetsmöjligheter som har lovats de unga, (Solheim, 2003, s. 103, 105-106). Enligt henne verkar det meningslöst att utbilda människor utan möjligheten att kunna ge dem arbetsmöjligheter efteråt. ”In my opinion giving people hope for the future, will create greater frustration when the hopes and expectations are not met in reality”. (Solheim, 2003, s. 109).

En annan utmaning i Sierra Leone är minskningen av produktion på grund av förlorad arbetskraft, därför har man befrämjat jordbruksprojekt. Problemet är dock att trots att många har en bakgrund som jordbrukare vill de inte ge sig in i den branschen igen. Det har mycket att göra med att andra sektorer erbjuder mer understöd. NCDDR har då svarat med att anpassa jordbruksstödet för att locka fler människor.

Ett stort problem är att arbetstillfällena är få i Sierra Leone och efter avslutad praktik eller utbildning är det långt ifrån självklart att hitta ett arbete. För NCDDR har det varit svårt att finna bra alternativ, det har sökt efter trovärdiga partners att arbeta med och har också rekommenderat de före detta soldaterna att gå ihop i kooperativ och engagera sig i inkomstbringande aktiviteter. I många fall har dock frustrationen över att inte finna arbete resulterat i att flera har sålt sina verktygslådor som var menade som hjälp med försörjningen. Det är svårt att hitta lokala partners som kan leverera medium- och långtidsreintegration och de som skulle vara kapabla hindras från att göra det på grund av säkerhetshot som bland annat råder över gränsen från Liberia, tillströmningar av flyktingar och dålig finansiering, (Malan, 2003, s. 44-45).

Sociala reintegrationsprogram har implementerats i södra, östra och norra delen av Sierra Leone i områden där spänningarna mellan före detta soldater och civila har varit kritiska. Det har följts av övningar för att skapa tilltro mellan parterna. Redan innan demobiliseringen i landet använde NCDDR sensibiliseringsövningar i samhället för att göra anpassningen av de före detta soldaterna i samfunden enklare parallellt med understödda kampanjer som gick på tv och radio. De före detta soldaterna själva blev mål för NCDDR redan innan deras återvändande till samhället, bland annat genom program med fokus på deras sociala anpassning och utveckling och ad hoc försoningmöten i olika delar av landet. Ytterligare åtgärder för att stärka försoningen har inbegripit förslag att de före detta soldaterna

gör något som är bra för samhällena, till exempel socialt arbete, städa gator och upprätta skydd. Andra exempel är alltifrån stöd till program för vuxenutbildning och fredsutbildning till musik och sport.

Det svåra med att genomföra försoningsprocessen har varit de civilas fientlighet mot de före detta soldaterna som hela tiden har legat latent. Många kommentarer vittnar om att de civila bara förlåter för Guds skull eller för att regeringen har sagt att de ska förlåta. För ex-kombattanterna har det i sin tur varit smärtsamt att bli påmind om grymheterna och deras tid som stridande. Många av de civila har också känt sig förnärmade över den särbehandling som de före detta soldaterna har fått, ett problem som är känt från andra DDR-processer. De ser det som att soldaterna först förstör deras land och sen får sociala och ekonomiska fördelar, (Malan, 2003, s. 45-46). I vissa fall förvärras spänningen av hur de före detta soldaterna uppför sig, till exempel har de ibland hållit fast vid egendom som de plundrade under kriget trots att de rättmätiga ägarna har funnits närvarande i samhället.

NCDDR har försökt att poängtera att samhällena drar nytta både direkt och indirekt av att de före detta soldaterna är engagerade i att rehabilitera de skadade samhällena. De blir självständiga och mindre benägna att begå aggressiva handlingar och förstöra. Något som i sin tur har retat upp de före detta soldaterna har varit försent utbetalda reintegrationsfördelar, vilket har lett till att de ansvariga tjänstemännen levit i skräck för våldsamma hämndaktioner.

Ett annat problem gällande attityden hos före detta soldater är att vissa inte har erkänt eller förstått att mycket av dödandet var moraliskt fel, de vill till och med bli belönade för sina insatser. Vissa före detta RUF-medlemmar ser sig som revolutionärer samtidigt som flera före detta CDF-medlemmar ser sig som frälsare. Där är en balansgång mellan att föra fram att dåliga handlingar faktiskt begicks i inbördeskriget och att förlåta de före detta soldaterna. Enligt tyska NGO:n GTZ har dock en stark attitydförändring till det bättre skett sedan 2000. Samhällsbaserade organisationer som sysslar med social reintegration har visat sig vara kritiska för minskningen av öppen fientlighet som präglade den första tiden av social reintegration, (Malan, 2003, s. 47-49).

GTZ och NCDDR är eniga om reintegration, om den ska fungera ”... it will be important to ensure that their reintegration is not given privilege over that of civilians and communities ...”, (s. 48), särskilt med tanke på den ekonomiska stagnation och förstörelse som de civila måste leva med. Framtida vrede över detta skulle i värsta fall kunna lägga grunden för ett nytt inbördeskrig, (Malan, 2003, s. 48).

Som framförts är relationen mellan de före detta soldaterna och samfundet av största vikt för en långsiktig återhämtning. I många länder har traditionella försoningsritualer

förbättrat relationerna. I Sierra Leone finns det många fall där före detta soldater har erkänt att de har gjort fel och sedan fått förlåtelse av samhället, (Malan, 2003, s. 49). Temne, folket i norr har skapat en reningsceremoni för de barn och unga som utförde grymheter under kriget, i deras ursprungliga samhälle. Genom ceremonin tvättas erfarenheterna och identiteterna från kriget bort från de unga, vilket tar bort en del av det individuella ansvaret och anledningen för samfundet att känna vrede, (Solheim, 2003, s. 78.). Landets sanningskommission, (Truth and Reconciliation Commission), och dess arbete med att bringa skyldiga inför rätta kommer bidra mycket till att befästa försoningen, (Malan, 2003, 49).

Försoningsprocessen och dess problem är vad Sierras sensibiliseringskampanj har inriktat sig på. För att uppnå försoning på familje-, lokal-, stads- eller nationell nivå, måste det finnas medvetenhet och kunskap runt om i landet och en sensibiliseringsprocess bland alla civila i landet för att skapa offentligt erkännande och ansvar för kränkningar av mänskliga rättigheter. Sensibilisering av alla medborgare är nödvändig för att skapa ett inkluderande samhälle, inte bara för de före detta soldaterna, utan för alla som har lidit på grund av kriget. I det här sammanhanget markerar sensibilisering en stor nationell ansträngning att bygga en förståelse bland folket i Sierra Leone och nödvändigheten att förlåta och glömma för att kunna bygga fred. Presidenten har också stött denna process med deklARATIONEN om att det inte finns några rebeller i Sierra Leone idag och många affischer har satts upp som en del av kampanjen "Älska varandra". (Solheim, 2003, s. 71, 76). Även om sensibiliseringsprocessen har varit mycket effektiv för att få folk att förlåta och glömma och inse att de måste samarbeta för en positiv framtid så fanns det ändå spänningar, rädslor och motsägelsefulla känslor kvar hos många människor, både före detta soldater och civila. En av Solheims intervjuade före detta soldater tror på sensibiliseringsprocessen men är inte övertygad om att människors mentalitet i samhället har förändrats. (Solheim, 2003, s. 74, 79, 84).

Arbetet med att reintegrera de före detta barnsoldaterna har utförts i samarbete med UNICEF och man har koncentrerat sig främst på två initiativ, Training and Employment Programme, (TEP), som inriktar sig på barn mellan 15 och 17 år och Community Education Investment Programme, (CEIP), som stöder barn under 15 år som har valt formell utbildning. NCDDR har ett samarbete med Handicap International för att kunna se till handikappade före detta soldaters särskilda problem, bland annat sörja för proteser.

Även om kvinnor endast utgjorde 12% av soldaterna i kriget, vilket anses tämligen lågt, existerar det ett problem gällande DDR-processen och kvinnliga före detta soldater. Ett genusperspektiv har i stort sett saknats i NCDDR:s program och inte tillräcklig uppmärksamhet har givits de problem som kvinnor utstår.

Reintegrationen är på väg i Sierra Leone men som beskrivits ovan finns ett flertal problem som sätter käppar i hjulet för en positiv, hållbar utveckling. Otillräcklig finansiering och lokala och internationella partners svårigheter att leverera medellångsiktig reintegration är två problem som måste lösas. Vidare är vissa praktiker för korta och ger inte tillräckligt djupa kunskaper som är nödvändiga för att sedan få ett arbete. Generellt lider Sierra Leone av ekonomisk stagnation och brist på infrastruktur som hotar reintegrationsprocessen. Om dessa aspekter inte blir bättre eller går att lösa kan kriminaliteten och spänningen mellan de före detta soldaterna öka. Malan ser inte heller försoningen i landet som något djupt rotat. I ett labilt Sierra Leone är dessa problem mer än nog för att hota freden i landet, (Malan, 2003, s. 49-51).

Slutdiskussion

För att kunna besvara min huvudfråga om hur en lyckad reintegrationsprocess kan se ut har jag i uppsatsen först tittat närmare på vilka de före detta soldaterna är. Beroende på om de är exempelvis unga män, barn eller kvinnor har de olika erfarenheter och behov och det i sin tur påverkar processen och sätten att möta dessa behov. Vidare har jag klargjort vad avvapning och demobilisering innebär och fördjupat mig i vad som menas med reintegration och vilka aspekter som inkluderas i processen. Efter en allmän bild har jag sedan fokuserat på fallet Sierra Leone och landets DDR-process.

Jag har kommit fram till att en reintegrationsprocess är starkt avhängig av hur pass bra utförarna av programmen och de senares utformning är på att återetablera relationen mellan de före detta soldaterna och de civila som inte har deltagit i kriget. Processen är beroende av dessa parter ömsesidiga förståelse och goda vilja. Genom att de civila försöker ha förståelse för de grymheter som ex-kombattanterna har begått och den förstörelse som de har gjort sig skyldiga till, (till och med de anledningar som de har haft för att frivilligt gå med i RUF, CDF eller någon annan väpnad styrka), förenklas hela processen otroligt. Förståelse för någon gör att man kan sätta sig in i vad den personen tänkte och hur den handlade, man känner empati och kan i bästa fall förlåta denna. Att försöka "sälja" in en reintegrationsprocess där olika parter saknar förståelse för varandra, känner ilska och i värsta fall hat, blir omöjligt. Förståelse från de före detta soldaterna för hur de civila känner efter deras destruktiva handlingar är också central, eftersom de i sin tur kan sätta sig in i de civilas reaktioner. Det hjälper dem

antagligen att förändra sina dåliga attityder som sätter käppar i hjulet för reintegration och försoning.

Relationen mellan stat och medborgare måste enligt mig präglas av tillit och en känsla av säkerhet. Om de före detta soldaterna inte känner något förtroende för staten eller dess förmåga att ombesörja säkerhet, kommer de inte att vilja lägga ner sina vapen. Det finns tvärtom en stor risk att de gömmer vapen hemma för att skydda sig själva, vapen som sedan kan användas till mer än självförsvar. Om staten bryter löften som den har framfört i och med fredsavtal och rörande efterföljande DDR-process är det sedan svårt för folk att tro på vidare löften. För barn är det viktigt att ha förtroende för vad vuxna, föräldrar, ledare och tjänstemän lovar dem. Barn som hade blivit lovade stipendier efter kriget i Liberia men inte fick några kommer kanske inte fortsätta lita på löften som vuxna ger. Ett lands utmaningar, särskilt efter krig, kan inte lösas utan att etablera förtroende för varandra och "Establishing a relationship based on trust facilitates social reintegration", (Sendabo, 2004, s. 94). För staten handlar det om att visa med handlingar vad den menar i ord eller deklamationer. Det gäller omvänt även för medborgare men eftersom det är statens skyldighet att ta hand om sina medborgare och värna om deras trygghet tänker jag att en betoning på statens ansvar är rättvis och nödvändig, (Sendabo, 2004, s. 94).

Något som fallet Sierra Leone visade var landets svårigheter att erbjuda en stabil framtid för sina före detta soldater. De fick visserligen gå igenom praktik och färdighetsträning (som dock i vissa fall fått kritik för att ha varit för korta utbildningar), men när dessa avslutats har det inte funnits många arbetsmöjligheter. Att då kunna vara självständig och självförsörjande blir en stor utmaning. Fondmedlen är begränsade, vilket gör att alla delar av reintegrationsprocessen får lida och eftersom staten är så beroende av att givare donerar stora summor kan många program stå och falla med ett indrag av fondmedel. Kortsiktigare reintegration prioriteras medan långsiktiga reintegrationsprogram får stryka på foten. Den ekonomiska stagnation som landet upplever förvärrar det hela ytterligare. Det saknas med andra ord resurser för att på ett tillfredsställande sätt hjälpa de före detta soldaterna till en bättre och tryggare framtid. Jag anser att förmågan att erbjuda möjligheter för en ekonomiskt hållbar framtid ingår i en reintegrationsprocess och inte bara är något för var och en att själv anvara för. Det är orättvist att utbilda människor och sedan inte kunna erbjuda arbete, dessutom kan krossade drömmar och förhoppningar leda till ilska och desperation, vilket i sin tur kan få effekten att människor tar upp vapnen igen. Det är välkänt att de främsta anledningarna till att gå med i krig för unga har med mat och säkerhet att göra. Säkerhetsorsaken har med frånvaron av trakasserier och avskräckanden från dem som bär

vapen, att göra, (Sendabo, 2004, s. 96). Att vara medlem av en väpnad styrka ger också tillgång till mat genom regelbundna plundringsexpeditioner, (kallade yaya), till olika byar, (Coulter, 2006, s. 184). Det är alltså kritiskt att lägga fokus på dessa faktorer, att tillfredsställa de behoven så att de aldrig mer blir orsaker till medlemskap i väpnade grupper. Staten måste ta över ansvaret för människors säkerhet.

De aspekter som har tagits upp anser jag vara av yttersta vikt om en reintegrationsprocess ska ha en chans att lyckas. Vid sidan av min huvudfråga ville jag ta reda på om det fanns faktorer som utgör hinder för en sådan lyckad process. Jag kom fram till att de många gånger är motsatsen till de aspekter jag ovan har gått igenom. Nämligen att misstro och brist på förståelse mellan civila och före detta soldater utgör hinder för en lyckad reintegration. Även bristen på säkerhet och avsaknad av positiva framtidsutsikter förhindrar före detta soldaters utveckling och gör dem desillusionerade, besvikna och desperata. Detta är känslor som verkligen hotar reintegrationsprocessen.

Jag tror inte bara man kan ha social reintegration utan ekonomisk reintegration och tvärtom. De behöver vara kopplade till varandra för att komma till sin rätt var för sig. Det är inte tillräckligt att som före detta soldat ha en bra relation till sin familj och sitt samhälle om man inte ser någon positiv framtid, inte har en sysselsättning och inte kan försörja sig. Om man har säkrat ett arbete och därmed sitt levebröd men inte kommer överens med sin omgivning och inte känner sig förstådd blir det likafullt ohållbart.

Litteraturlista

- 1997, *After the War is Over what comes next?, Promoting Democracy, Human Rights, and Reintegration in Post-conflict Societies*, Washington D.C., U.S. Agency for International Development Conference, the Office of the Spokesman U.S. Department of State
- Bloomfield, David, 2003, *Reconciliation After Violent Conflict, A Handbook*, IDEA
- Brett, Rachel & Specht, Irma, 2004, *Young Soldiers, Why They Choose to Fight*, Geneva, International Labour Organization, Geneva, Switzerland
- Colletta, Nat J. et alt., 1996, *The Transition from War to Peace in Sub-Saharan Africa*, Washington, D.C., World Bank
- Colletta, Nat J. et alt., 1996, *Case Studies of War-to-Peace Transition: The Demobilization and Reintegration of Ex-Combatants in Ethiopia, Namibia, and Uganda*, Washington, D.C., World Bank
- Coulter, Chris, 2006, *Being a Bush Wife, Women's Lives Through War and Peace in Northern Sierra Leone*, Uppsala, Department of Cultural Anthropology and Ethnology, Uppsala University
- Kingma, Kees, 1998, *Demilitarisation, Reintegration and Conflict Prevention in the Horn of Africa*, London, Saferworld, Bonn International Center for Conversion
- Kingma, Kees, 2000, *Demobilization in Sub-Saharan Africa, The Development and Security Impacts*, New York, Basingstoke, Bonn International Center for Conversation
- Lansana, Gberie, 2005, *A Dirty War in West Africa : the RUF and the Destruction of Sierra Leone*, Indiana, Bloomington, Indiana University Press
- Lodgaard, Sverre, 1997, *Managing Arms in Peace Processes*, Oslo, Norwegian Institute of Foreign Affairs, Oslo, Norway
- Malan, Mark et alt., 2003, *Sierra Leone, Building the Road to Recovery*, Institute for Security Studies
- Nilsson, Anders, 2005, *Reintegrating Ex-Combatants*, SIDA
- Sendabo, Teferi, 2004, *Child Soldiers, Rehabilitation and Social Reintegration in Liberia*, Uppsala, Life & Peace Institute, Uppsala, Sweden
- Sikainga, Ahmad A. & Alidou, Ousseina, 2006, *Postconflict Reconstruction in Africa*, Asmara, Africa World Press, Inc., Asmara, Eritrea

Solheim, Kamilla, 2003, *“War Don Don”, A Study of the Reconciliation Process in Post-War Sierra Leone, with a particular focus on the Young Ex-Combatants*, Oslo, Multicultural and International Education, Oslo University College

Sørum, Vibeke, 2004, *National Post-War Recovery in a Regionalised Security Environment, Adequacy of the Sierra Leone Disarmament, Demobilisation and Reintegration Programme*, Oslo, Department of Political Science, University of Oslo

Veale, Angela & Stavrou, Aki, 2003, *Violence, Reconciliation and Identity, the Reintegration of Lord’s Resistance Army Child Abductees in Northern Uganda*, Pretoria, Institute for Security Studies, Pretoria, South Africa

De Zeeuw, Jeroen & Kumar, Krishna, 2006, *Promoting Democracy in Postconflict Societies*, London, Lynne Rienner Publishers, Inc.